

Ольга ДЕРКАЧОВА

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У КОМІКСАХ «КІБОРГИ»

Анотація. У статті висвітлено особливості зображення подій російсько-української війни у мальописах «Кіборги», перші випуски яких з'явилися у 2016 році, кожен із них — це окрема історія, присвячена подіям, що відбувалися в Донецькому аеропорту (осінь 2014 — зима 2015). Визначено, що вони є своєрідними зразками комбатантської літератури, оскільки спираються на реальні події та містять елементи мемуарного письма, включають особистий воєнний досвід. Проаналізовано структуру коміксів, композиційні елементи, специфіку інкапсуляції, швидкості руху історії тощо. Звернено увагу на особливу супергероїку, що відрізняє ці комікси від мальованих історій з класичною супергероїкою—міксуванням надприродних здібностей, костюмів та подвійного життя. Робляться висновки про унікальність та своєрідність такого видання, адже «Кіборги» є не лише яскравим зразком українських мальописів, а й пам'яттю про одну із найяскравіших та найдраматичніших подій початку російсько-української війни, що триває досі.

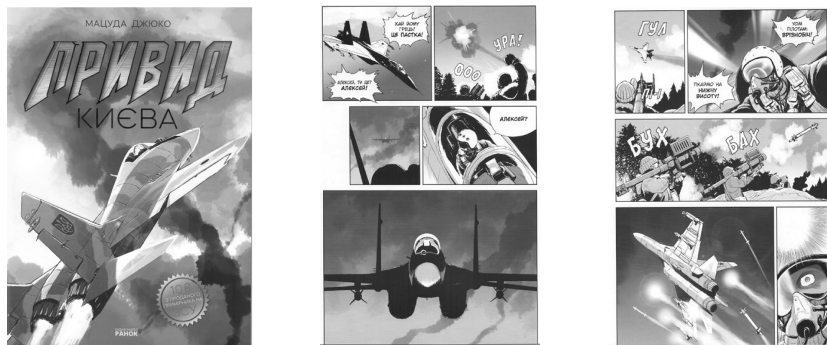
Ключові слова: кіборги, російсько-українська війна, комікс, мальопис, інкапсуляція, супергероїка.

Тема російсько-української війни — одна з найважливіших і найпопулярніших в новітній українській літературі. З 2014 року війна стала невід'ємною частиною нашого життя, незалежно від того, чи звертали ми на неї увагу, чи ні. Відтак почала з'являтися комбатантська література, «автори якої — це винятково учасники бойових дій (воюють нині або ж перебувають у військовому резерві після демобілізації). Цим наративам властива автобіографічність, фактологічна достовірність, вони можуть містити елементи документального чи мемуарного письма. Такі твори належать до різних прозових жанрів (як художніх, так і документальних), але обов'язково висвітлюють особистий воєнний досвід»¹.

¹ Рябченко М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. Слово і час. 2019. № 6.

Такий воєнний досвід присутній і в циклі коміксів «Кіборги», адже в основі цих мальописів — реальні історії реальних учасників оборони Донецького аеропорту, в яких справжнє все: позивні, локації, події, героїчна звияга.

Героїчні подвиги українських військових надихають на створення нових мальованих історій. Так, через кілька місяців після повномасштабного вторгнення росіян в Україну з'являється манга «Привид Києва» Мацуди Джюко про українського супергероя-пілота, що збив не один ворожий літак:

Відомий автор манга надихнувся героїчною обороною неба над Києвом українськими пілотами 40-ї бригади тактичної авіації. Ця оборона породила міську легенду про Привида Києва, пілота МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення здобув шість перемог у київському небі. Це свідчить про певні тенденції створення мальованих історій, де головними героями будуть наші військові, а за сюжетну основу правитимуть епізоди героїчного опору ворогу та захисту рідної землі².

Загалом, тема звернення до історії в українських коміксах не нова: автори витворюють альтернативну історію України, апелюють до її минулого або ж звертаються до сучасних актуальних сюжетів, які ґрунтуються на реальній основі. Наприклад, події мальопису Іллі Бакути («Кобзар») розгортаються у 17 ст. Чи, скажімо, козацькі казки «Про Творця, козаків та українську мову» та «Про срібний покров Пресвятої Богородиці та козаків», в якому маємо поєднання минулого козацьких часів та Майдану, завдяки чому утверджується ідея боротьби упродовж віків за незалежну Україну та захист її від поневолювачів:

² Джюко М. Привид Києва. Харків: Ранок, 2022.

Специфіку графічної літератури вивчають такі українські дослідники: Вороніна Р., Колесник О., Коропецька Р., Космацька Н., Підопригора С., Почепцов Г., Філоненко Б. Особливості використання коміксів як дидактичного матеріалу розглядають Даниленко Є., Онкович Г. Ґрунтовно досліджено культуру коміксів у працях закордонних науковців, як-от Айснер В., Макклауд С., Лі С., Еко У. та інші.

Клод Бейлі стверджував, що комікси і телебачення повинні бути в одному ряду з іншими сімома видами мистецтва, стаючи відповідно восьмим та дев'ятим видом. У 1960 році Джон Апдайк під час публічної лекції сказав: «Я не бачу жодних істотних причин, чому б талановитий митець не міг створити справжній шедевр у вигляді коміксу»³.

Філоненко Б. вважає, що графічну літературу в нашій країні не можна віднести до масової культури, а українські комікси називає «окремими експериментами окремих людей». Критик наголошує на необхідності створення коміксної культури, яка буде доступна кожному⁴. «Нам бракує культури коміксу як такої. Особисто для мене це показник розвитку суспільства – коли затребувані комікси, коли є люди, котрі займаються цим професійно, є люди, які читають... Панує враження, що це – дитяче,

³ Данкан Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура. Київ: ArtHuss, 2020.

⁴ Філоненко Б. Робити комікси з національними героями зараз на часі. URL: <http://www.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robiti-komiksi-znacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi> (дата звернення 16.11.2022).

несерйозне зайняття, не варте уваги. А за кордоном – це цілий пласт культури»⁵.

Комікс – «особливий різновид послідовного мистецтва, яке здебільшого (за деякими помітними винятками) має наративний характер, тобто розповідає історії»⁶. Праці Скотта Макклауда «Зрозуміти комікси» (1993), Ренді Данкана, Метью Сміта, Пола Левіца «Сила коміксів» (2015) є ґрунтовними дослідженнями історії виникнення, формування культури мальовписів, їхньої структури та змісту. Перша праця цікава тим насамперед, що перед нами наукове дослідження, фахове, серйозне, але у вигляді коміксів. С. Макклауд розмірковує над знаковою природою зображень у мальовписах, часопросторовими особливостями у них та можливої еволюції. Автори книги «Сила коміксів» розповідають про історію коміксів (від народження до дорослішання), форму (створення історії, прочитання), культуру коміксів, а також пропонують класифікацію жанрів коміксів та їхніх наративних моделей.

Мальовписи мають давню історію: єгипетські малюнки в поховальній камері невідомої особи (1500 рр. до Хр.), «Кіготь Оцелота» (знайдено 1519 року, створений приблизно 500 років тому до знахідки), гобелен з Байо (одна з перших згадок 1476 р.). У XVIII столітті з'явилися політичні карикатури британця Вільяма Гогарта (серії: «Історія повії», «Історія марнотрата», «Модний шлюб»). Родольф Тепффер, швейцарський письменник, художник, педагог, видає у 1837 році «Любові пана Війо Буа». Далі – «Макс та Моріц» (1865) Вільгельма Буша. «Жовтий хлопчак» (1895) Ричарда Аутколта, «Капітан і діти» (1897, 1914–1949). У 1938 з'являються комікси із Суперменом, у 1994 році – знані всіма «Марвели». А у 1992 році графічний роман Арта Шпігельмана «Маус» про Голокост отримав Пулітцерівську премію з літератури.

У 1919 році виходить мальована українська народна казка «Війна грибів з жуками» з ілюстраціями Охріма Судомори. У 1921 році Антін Лотоцький (псевдонім Ярослав Вільшенко) пише віршовану поему «Чорнокнижник з Чорногори». Вона виходить в одному з львівських видавництв з ілюстраціями Антона Манастирського. 1953 рік – виходить мальовпис про участь України у Другій світовій війні «Україна в боротьбі з наїзниками» Леоніда Перфецького.

1982 року побачив світ комікс «Де ростуть пиріжки з маком» Валерія Горбачова. 1990 року вийшов комікс «Шовкова Держава» Василя Баріша

⁵ Максименко О. Мальовані історії: в Україні комікс активно розвивається, але рідко потрапляє на очі широкої публіки. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/55301> (дата звернення 16.11.2022)

⁶ Макклауд С. Зрозуміти комікси. Київ: Рідна мова, 2019.

та Фелікса Добріна, 1993 році було адаптовано в комікс «Вій» та «Тарас Бульба» М. Гоголя. З 90-х років можемо говорити про появу історичних коміксів. Це «Пригоди запорожців на суходолі і на морі» Олеся Ільченка (художник Кость Лавро), «Похід князя Олега на Царгород» Юрія Логвина, «Буйвітер» Костянтина Сулими, «Повернення Мамая», «Святослав і вікінг» Ігоря Баранька, «Бій богатирів» та «Облога печенігами Києва» Сергія Позняка.

У 2000-х комікси все впевненіше завойовують український культурний простір. 2003 року з'являється журнал мальованих історій «К9», який проіснував до 2009 року. «Назва часопису не містить жодних натяків на кінологічні загони зі Штатів, а походить від європейського визначення мальованих історій як “дев'ятого мистецтва”⁷, що підкреслює їх відмінність від коміксів, які в свою чергу представлені в назві бувою “К”. Ось так назва “К9” об'єднувала в собі графічні новели, мангу та комікси».

У 2007 році видавництво «Грані-Т» започатковує серію «Класні комікси», присвячену адаптації української класики до такого формату. У цій серії вийшли комікси за мотивами творів Миколи Гоголя, Івана Нечуя-Левицького, Івана Котляревського, Івана Карпенка-Карого, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Франка.

Роком пізніше з'являється «Максим Оса» Ігоря Баранька. За його мотивами було знято фільм «Максим Оса: золото Песиголовця». Фактично це вперше в історії українського кінематографу було здійснено екранізацію коміксу.

У 2008 році видання коміксів переживає кризу, пов'язану зі світовою економічною кризою. Але вже незабаром з'являються «Дагопак», «Воля», «Чуб». 2014 року виходить перший том «Героя поневоли» – графічна адаптація Івана Франка. У 2016 році з'являються «Війна богів», «Саркофаг», «Сон» і «Світ 912» Андрія Данковича. У 2019 році книга коміксів «Друзі 2.0», в основі яких реальні історії боротьби та успіху людей з інвалідністю.

Першим українським коміксом про війну на Сході вважають комікс «Звитяга. Савур-Могила» (2015 рік) Дениса Фадеєва. В його основі – події серпня 2014 року.

У 2022 році з'явилися комікси «Коли ми повернемося» про вимушену імміграцію родини під час війни, «enWar Mental», який розповідає про екоцид внаслідок російсько-української війни, а головні персонажі, діти, стають свідками того, як російські окупанти знущаються над тваринами екопарків та заповідних зон. У цьому ж році побачили світ комікс про «Азовсталь», який складається із чотирьох репортажів, та мальовис про

⁷ <https://clout.com.ua/zhurnal-k9.html>

Маріуполь, в основі якого також реальні історії мешканців цього героїчного міста.

У 2016 році світ побачили перші книги коміксів серії «Кіборги», про які далі йтиметься докладніше. Випуском займалася громадська організація «Вірні традиціям», заснована діючими військовими, добровольцями та активістами для протидії російській агресії насамперед в інформаційному полі. Комікси створено на основі реальних подій – битви за Донецький аеропорт та спогадів бійців учасників цієї битви. За словами ініціаторів, «почалось усе з історій, що розповідали хлопці, які вийшли з аеропорту. Історії записували якнайточніше, без жодних художніх прикрас. Чому ж розповісти історію вирішили через комікси? Річ у тім, пояснюють автори ідеї, що один з тих, хто виносив побратима, дуже любив малювати комікси. Він малював їх в аеропорту на стіні. Ця людина – кіборг на псевдо «Чорний», фото якого під час оборони летовища було на сторінках багатьох світових медіа»⁸:

Координаторка ГО «Вірні традиціям» із позивним «Док» зазначає: «Це історії самих кіборгів. Донецький аеропорт став легендарною точкою. Це ніби сучасна козацька Січ. У цих історіях багато неймовірних речей, самопожертви, гумору. От є історії про супергероїв – «Люди Х», «Супермен» та інші. А ми вирішили започаткувати кілька серій про наших героїв. «Історія трьох» – про двох побратимів, які виносили пораненого

⁸ Іваник М. Вийшов друком комікс про захисників Донецького аеропорту <https://www.polukr.net/uk/blog/2016/09/26509/> (дата звернення 16.11.2022)

⁹ Фото - https://lb.ua/society/2021/12/07/500346_zelenskiy_prisvoiv_zvannya_geroya.html.

товариша. Дуже цікава розповідь! Якби Спілберг мав таку історію — він би плакав, зняв новий оскароносний фільм, і всі би плакали разом із ним»¹⁰.

Уперше слово «кіборги» з'явилося 1960 року в статті «Cyborgs and Space» («Кіборги та космос») у журналі «Astronautics» авторства Манфреда Є. Клайнза і Натана С. Клайна¹¹. З 2014 року це слово почало використовуватися в українському публічному просторі у значенні «захисники Донецького аеропорту», навіть стало словом 2014 року. Бої за Донецький аеропорт тоді були одними з найзапекліших і найважчих у війні з росією на сході, адже тривали з травня 2014 до 20 січня 2015 року (понад 242 дні). «У різний час безпосередньо в аеропорту й на прилеглих об'єктах воювали спецпризначенці 3-го окремого полку, бійці 93-ї та 72-ї окремих механізованих, 79-ї, 80-ї, 81-ї, 95-ї окремих аеромобільних бригад, 1-ї та 17-ї окремих танкових бригад та 57-ї окремої мотопіхотної бригад, 90-го окремого аеромобільного та 74-го окремого розвідувального батальйонів, бійці полку «Дніпро-1» та українські добровольці. Багатьох із них відзначено державними нагородами, деяких — посмертно. Оборона Донецького аеропорту показала, що сила духу українців сильніша за російську зброю. Українські захисники можуть дати відсіч будь-якому ворогу, навіть якщо він має суттєві переваги»¹².

Про виникнення назви «кіборги» Динамо, один із кіборгів, автор спогадів та герой коміксів, говорить так:

- Хлопці, а ви хто?..
- А ми їм:
- З полк...
- Це звідки?..
- З Кіровограда...
- Спецназ?..
- Спецназ...
- А де ваші броніки-каскаси?..

¹⁰ Сабадишина Ю. Спілберг би плакав. У Львові презентують нові видання коміксів про кіборгів. URL: https://tvoemisto.tv/news/spilberg_by_plakav_na_forumi_vydavtsiv_prezentuyut_novi_vydannya_komiksiv_kiborgy_87306.html (дата звернення 16.11.2022).

¹¹ Madrigal A. The Man Who First Said 'Cyborg,' 50 Years Later . URL: <https://web.archive.org/web/20191019195941/https://www.theatlantic.com/technology/archive/2010/09/the-man-who-first-said-cyborg-50-years-later/63821/> (дата звернення 16.11.2022).

¹² Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-czyfry-fakty-znachennya-ta-uroky/> (дата звернення 16.11.2022).

Ми тоді презирнулись... Пакети з АТБ уже повикидали, бо з ними реально соромно було...

— Оце, що на нас...

Вони дивились на нас, як на звірів з цирку...

— Ви що отак тут воюєте?!

— ...

— Нє, ну ви реально ненормальні якісь... Точно Кіборги...

Тоді це слово мене не зачепило, я хотів їсти і спати... Але потім, коли орки у своїх перемовинах на рації також нас обізвали так, то я й пригадав, що першими нас все ж таки назвали оці хлопці з 95-ки, які уже й у миротворчих місіях працювали, порох понюхали і без броніка-каска не уявляли собі ніякої війни...»¹³.

Перший випуск, яким почалися «Кіборги», був комікс «Кіборги. Історія трьох». Події розгортаються у січні 2015 року, коли львівська 80-та ОДШБр отримала завдання захищати ДАП та прилеглі до нього території. На початку коміксу читаємо таке: «Зима 2014 року... Перший рік української війни за незалежність. Більше 200 днів тривають запеклі бої за Донецьке летовище... Незламні українські кіборги продовжують безстрашно та самовіддано обороняти новітню твердиню духу — легендарний ДАП. (пряма мова ворога): — ...я, блін, не знаю, хто захищає Донецький аеропорт, але ми їх вибити не можемо!.. (...) Я не знаю, хто там... це не люди — це кіборги!..» Головні герої — Іван Камянчин, Петро Чорний та Ігор Римар. Ігор Римар був тяжко поранений. 8 січня ведуться перемовини з ворогом близько 12 годин, внаслідок яких окупанти дають згоду на евакуацію за умови, що пораненого виносять двоє бійців без зброї на ворожий блокпост. Побратими його виносять. Ігор Римар помер 25 січня в лікарні в Києві, а Петро загинув після другого вибуху в терміналі. Вцілів лише Іван Камянчин.

Саме цей мальопис задав певний тон щодо створення наступних: наявність короткої історії-пояснення тим подіям, що зображені у коміксі, або ж і короткий огляд героїчного українського минулого.

Наступні історії «Кіборгів» — це історії про такі дні: у 2014 році — 26.05, 31.05, 29.07, 03.09, 25.11, у 2015 — 17.01. та 23.11.2015 — 05.12.2015.

Серія «ДАП» включає в себе комікси: «Кіборги. Початок. Том 1», «Кіборги. Початок. Том 2», «Кіборги. Легенда про Непереможних. Том 1», «Кіборги. Пастка» (3 історії). Серія «Хроніки 3 полку» включає такі книги: «Кіборги. Хроніки 3 полку. Том 1», «Кіборги. Хроніки 3 полку. 19», Серія

¹³ Кіборги. URL: <https://kiborhycomics.com.ua/> (дата звернення 16.11.2022).

«Пілотна» — це «Кіборги. Незламні: Місія ДАП», «Кіборги. Штурм. Том 1», «Кіборги. В Облозі. Том 2». Окремо вийшов том «ССО України. Кіборги: Перший відбір». Ілюстратори: Данило Лис, Дмитро Ткаченко, Левко Квіт, Павло Приймич, Віталій Мішук, Олег Іванейко, Куркума.

Військовослужбовці 3-го окремого полку спецпризначення та 95-ї окремої автомобільної бригади взяли під охорону Донецький аеропорт у березні 2014 року, а 17 квітня ворог уперше спробував захопити аеропорт, з 6 травня всі польоти були припинені. 26 травня окупанти знову намагалися взяти під контроль Донецький аеропорт: вони зайшли до нового терміналу. Саме в цей день снайпер Воха зробив перший постріл з даху старого терміналу, який дав початок історії кіборгів та історії про кіборгів. Ворога було витіснено, і аеропорт повністю контролювали сили АТО. 10 липня росіяни обстріляли з мінометів позицію зенітників 72-ої бригади. Тоді загинув один воїн, інший помер згодом від поранень. Це були перші бойові втрати у Донецькому аеропорту. З вересня починаються важкі бої. Наші військові утримували новий і старий термінали, а територію, прилеглу до аеропорту, контролювали 2-га батальйонно-тактична група 93-ої окремої механізованої бригади, підрозділи 3-го окремого полку спецпризначення, 74-го окремого розвідувального батальйону, 79-та і 95-та аеромобільні бригади ЗСУ та добровольці. Артилерія вогневої підтримки була також у селищі Піски. 28 вересня відбулися два бої, в яких загинуло 9 військовослужбовців, а 14 було поранено. 3–6 жовтня знову були спроби ворога взяти аеропорт. Тоді загинуло 11 українських воїнів. А 29–30 листопада під час штурму окупантами старого терміналу загинуло двоє воїнів, 6 було поранено. Наші військові залишили приміщення старого терміналу. З 30 листопада до 11 грудня відбулася ротация військових. Українські позиції були зайняті бійцями 90-го аеромобільного батальйону, що увійшов до складу новосформованої 81-ї аеромобільної бригади. 1 січня 2015 року відбувся запеклий бій, під час якого загинув ще один наш захисник. А 13 січня знову були масовані обстріли, проте українські військові продовжили контролювати територію нового терміналу. В ніч з 14 на 15 січня відбулася остання ротация в аеропорту, бій 16 січня тривав з 6 ранку до 2 ночі. Вночі з 16 на 17 січня прибуло підкріплення від 90-го окремого аеромобільного батальйону. 17 січня наші воїни відбили частину аеропорту. 19 січня продовжилися запеклі бої, в яких українські воїни зазнали найбільших втрат¹⁴. Упродовж наступних днів українські воїни змушені були відступити.

¹⁴ Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvigu-cyfr-y-fakty-znachennya-ta-uroky/> (дата звернення 16.11.2022).

У коміксах «Кіборги» описані ключові та важливі події цього періоду. Зокрема такі дні: 26.05, 31.05, 29.07, 03.09, 25.11.2014, 08.01. та 17.01.2015. Події розказані тими воїнами, які були безпосередніми учасниками подій: Вохою, Титаном, Командиром, Клещем, Високим, Завучем, Туристом, Деном, Кролем, Бородою, Старим, Слюзом, Доком, Каскадом, Адамом та іншими. Їхні спогади, роздуми переривають загальний сюжет оповіді, нагадують, що історія, яка оживає на панелях коміксів, справжня, з реальними героями та реальними подіями, з чітким дотриманням хронології та тайм-кодів. Безпосередні живі розповіді без пафосу, розповіді про дні захисту не лише Донецького аеропорту, а чогось більшого, підставовішого, адже ДАП став символом незламності українського війська та України.

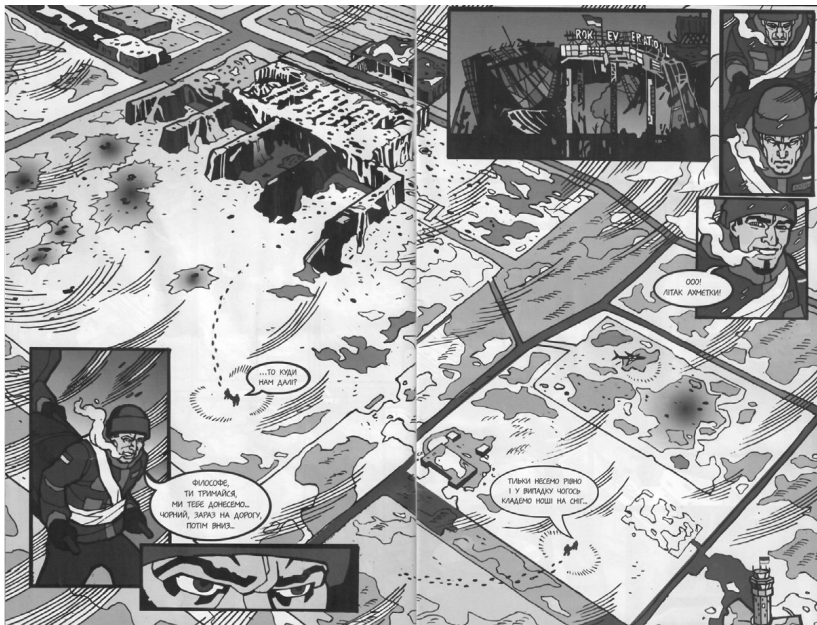
В основі коміксів «Кіборги. Хроніки 3-го полку. Том І» (спогади механіка 12-ої ОБАА Роми, спецпризначенців Монаха, Скіфа, Альфи) – розповідь про диверсійну операцію групи бійців 3-го полку спецпризначення на підконтрольній бойовикам території; «Кіборги. Початок. Том 1», «Кіборги. Початок. Том 2» (спогади спецпризначенців Вохи, Лисого, Сергія-зенітника, Яріка-кулеметника, Динама, Командира, бійця 25-ої ОПДБр Андрія-зенітника) – розповідь про перший бій за Донецький аеропорт 26 травня 2014 року; «Кіборги. Легенда про Непереможних. Том 1» (спогади кіборга 72-ої бригади Завуча) – історія про захист ДАПу після першого штурму летовища; «Кіборги. Хроніки 3-го полку. Том ІІ» (спогади спецпризначенця Монаха) – розповідь про літо 2014 року та пошуки двох українських пілотів, які опинилися на території, підконтрольній ворогу; «Кіборги. Пастка» (спогади спецпризначенців Кроля, Командира) – розповідь про спецпризначенців з ОП СпП та бійців 156-го зенітно-ракетного полку ЗСУ про російсько-українську війну влітку 2014 року; «Кіборги. Незламні: Місія ДАП» – розповідь добровольців 93-ої бригади про те, як вони намагалися заїхати в Донецький аеропорт «дорогою смерті» та про ризики та небезпеки, пов'язані з цим; «Кіборги. Штурм. Том 1», «Кіборги. В Облозі. Том 2» – став реальним Заповітом нашого Друга і Побратима Кабана... Він і є одним з Героїв цієї неймовірної Саги про екіпаж “беги” Білочки, який пройде і запеклі бої в самому ДАПі, і потрапить з важкопораненим Побратимом до ворога в тил, і зуміє пройти всі кола пекла, щоб повернутися всім смертям назло... Історія Добровольців 6 роти 93 бригади в спогадах уже покійного Побратима із детективним сюжетом, котрому позаздрила б навіть сама “вічна королева детективу” Агата...»¹⁵.

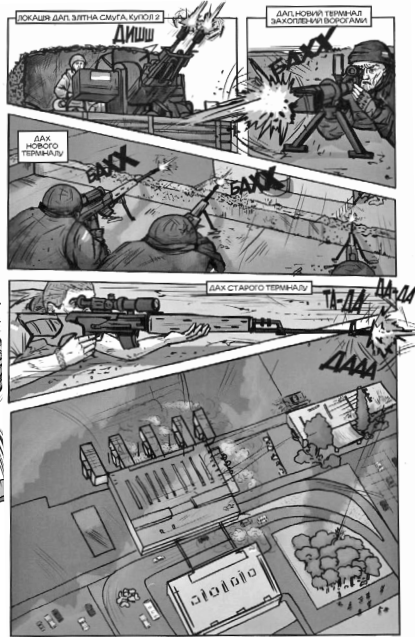
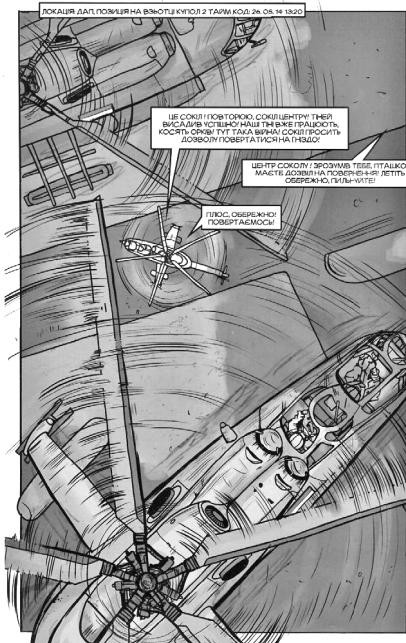
¹⁵ Кіборги. URL: <https://kiborhycomics.com.ua/> (дата звернення 16.11.2022).

На панелях коміксу промальовані картини битв, побуту кіборгів, окремі деталі чи предмети, необхідні для розуміння історії та створення відповідного емоційного навантаження.

Вже сама назва «Кіборги» говорить про те, що головними героями стануть українські захисники, нові супергерої. Класична супергероїка виникла завдяки міксуванню фантастичних сил (надприродні здібності), костюмів (герой стає легко впізнаваним) та подвійного життя (вдень, наприклад, звичайний клерк, а вночі супергерой). Наші кіборги легко пізнавані завдяки пікселю та шевронам, не всі з них у їхньому колишньому житті були військовими. Ну а те, що вони зробили, досі дивує та вражає. Та й просоціальна місія полягає в тому, щоб використовувати свої сили на благо та захист людства, на боротьбу зі злом, а те, що кіборги боролися зі страшним злом, ми відчули і вкотре переконалися 24 лютого. Ідентичність будь-якого супергероя складається з кодового імені, костюма, таємної ідентичності та прізвиська. У нашому випадку – це піксель та позивні наших героїв, а чимало із них в іншому, не військовому житті, мали інший фах.

Кожна панель інкапсулює окремий момент історії. У «Кіборгах» кількість панелей на сторінці різна, і залежить від художника та сюжету. Так само це не завжди класичні рамковані прямокутники, що залежить і від художника, і від характеру оповіді.

Особливістю мальовисів є те, що перегортання сторінки – це своєрідна пауза, під час якої можна змінити і місце, і час, і персонажів. Наприклад:

На першому розвороті дія розгортається біля диспетчерської вежі (15.58), перегорнувши сторінку, читач опиняється на позиції «Монастир» (16.15), наступні сторінки – територія «Монастиря», ворожий опорник (16.57).

Швидкість просування історією залежатиме від кількості слів на панелі: чим їх більше, тим повільніше просування історією, чим менше, тим швидкість більша «Спосіб інкапсуляції часу регулює тривалість читачкої уваги та швидкість просування історією. Що більше слів у панелі, то повільніший темп її читання. Тому сцени швидких дій зазвичай містять

менше слів: дія прискорюється, темп зростає, і читач швидко переходить від панелі до панелі»¹⁶. Що маємо і в «Кіборгах»:

¹⁶ Данкан Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура. Київ: ArtHuss, 2020.

ТАК, ДІД МОРОЗ!
БАБАЙ! ЗАРЯДЖАЄМО!
ПАСТОРЕ, НАВОДИ
НА "ШЛЬ 100" МІЖ
ПОСАДКАМИ!

ПЕРШИЙ
"АНАНАСИК"
ПІЩОВ!

ВООО-ГОНЫ!!!

БУХ

ВЕСКА-ПІШУ! ПАЦІНИ,
ЛІВІСЬ ВЕРТІТЬ
ЛІВІСЬ!! ТАНАКІ ШУ-
СТРИМІ ВІНЧАКІСЬ!
І МАНІВРЮТЬСЬ І
ЗНАЄТЬ ШІ ШЕРУ!
І НИХ НА ВОРТОК
НАПИСИ! І ЗНАЄТЬ
СЛІД? "НА ЛЬВІВ" І
"НА КИЇВ" ПО ДІЛІТЬ
ІН ТАК, ШОБ ВОСІ
НАВАЖКА ТУТ ЗА
ЛІВІЛКАСЬ ОТ
ВІРОДКА! НА КІС
ВОЇН ЗІБРАЧИСЬ!

ТАК,
ПАСТОРЕ,
АНУ НАВОДИТЬ
НА ШЛЬ 101!
ЩЕ РАЗОК!
"АНАНАСИКАМИ"
НА НИХ!!!

ВОГОНЬ!!!

ЮХХХ!
ТАНК! МИ
ПІВБИЛИ
ТАНК!

ЩЕ БУРА-ПІШУ!
ДОБРА РОБОТА, ХЛОПЦІ!
СЬОГОДІШНІЙ ДЕНЬ
ПРОЖИТИЙ НЕДАВРІМНО!
МАЄТЬ НАШУ ВІДПОВІДЬ
І НА ОБСТРІЛ "ЗЕНІТ"
2! ЧЕРВНЯ, І НА ПОРУ-
ШЕННЯ "РЕЖИМУ"
ТАШ!

ОДИН
ВОРОЖИЙ
ТАНК РАЗОМ З
ВІКПАЖЕМ УЖЕ
В ПЕКАХ ДУЖЕ
НЕПОТАНО!
ДАЧІ БУВАЄ!

На першій сторінці перед панелями читаємо спогади Сліпого, а вже потім поринаємо у вир самих подій, про які він згадує.

У батальних сценах, як правило, слів найменше:

У сценах боїв промальована не лише техніка, а й фігури воїнів, риси обличчя, щоб передати емоційну напругу не вербально, а за допомогою зображення, щоб не уповільнювати темп розповіді. Динаміка бою передається також відповідними синекдохами та метоніміями. Панелі різної форми, окремі з них можуть виділятися рамками інших кольорів.

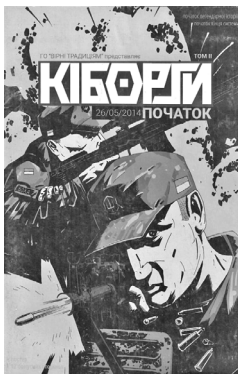

На цих панелях зображена не лише героїчна боротьба та опір окупантів, а й підтримка та взаємодопомога.

Не останню роль відіграє у коміксах також мова (російська мова, що важливо, транслітерована українською), що служить розрізняльним маркером «своїх» та «чужих»:

Читач цих коміксів повністю занурюється у наратив, в якому все справжнє: події, факти, герої і... війна.

Чимало художників коміксів використовують яскраві кольори, щоб привернути увагу читача. У цих малюнках колір панелей залежить від пори року, характеру подій. Так само колористика (світле – темне) залежить від частини доби, коли відбуваються події. Саме кольори додатково допомагають визначити місце та час дії. Також уміло використані світлотіні, що привертає увагу або до конкретної точки панелі, або персонажа. На такому фоні український прапор особливо яскравий:

Також жовто-блакитні кольори служать маркуванням «своїх», як і мова. Як зазначає Енн Міллер, колір полегшує сприйняття, адже робить персонажів упізнаваними на всіх панелях.

Всі комікси «Кіборгів» кольорові, окрім чорно-білого окремого тому «ССО України»:

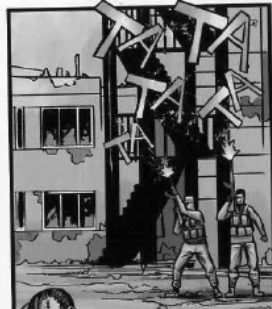
Якщо ж розповідь ведеться про жорстокі бої, то використовується червоний колір, а звуки пострілів, шум техніки передаються відповідною візуалізацією. Аспекти парамови передаються візуально через зміну розміру, товщини звуконаслідувальних слів.

ЛОКАЦІЯ: СКАЛІВА ДІЛІЦЬКОГО ЛІСОКУПІ, ТАРНІ КІДІ, 23.04.2015, 09:30

Часто на панелях коміксів з'являється диспетчерська вежа ДАПу. Спочатку ціла, а потім зруйнована. Вона впала 13 січня 2015 року. Вона була символом оборони аеропорту, а також символом здатності України чинити опір. Вежа була головним пунктом спостереження ЗСУ за ворогом, тому не дивно, що ворог її постійно обстрілював. «Ось так. І щоб всі бачили, що ДАП – наш! Слава Україні, пацани!»:

вторинний рух. Первинний рух — це рух персонажів та об'єктів у кадрі, що передається як зображенням персонажів, предметів, метонімії та синекдохи. «Через зміну точки зору в послідовності панелей можна зімітувати п'ять основних рухів кадру в кіно: панорамування (горизонтальний рух камери), нахил (вертикальний рух камери), обліт

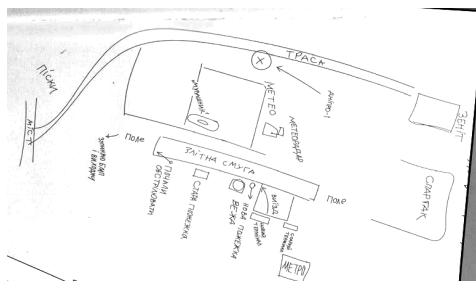
камери (нахил убік чи повний розворот), стеження (спостереження за рухомим об'єктом) і рух камери на 360 градусів». У різних випусках «Кіборгів» маємо саме такі імітації руху панелей.

Особливим зображенням є карти та схеми місцевостей, що допомагають читачеві краще зорієнтуватися у подіях, відчути себе безпосереднім їх учасником.

У кожному випуску «Кіборгів» окремий наратив, але вони всі об'єднані персонажами, місцем та часом дії. Зображення і текст синхронізовані, а текст закріплює сенс змісту панелі.

Історії про героїчну та величну боротьбу постають із розповідей, переплетених жартами, сценами військового побуту, спогадами та роздумами про важливість армії для держави та військового обов'язку: «...а все до смішного просто: не буде армії, не буде України» (Командир), «У кожній війні є місце, що стає символічною точкою боротьби добра зі злом... Але я впевнений в одному: якими б не були орки, що ступили зі зброєю на мою землю, – крайній постріл залишиться за нами...» (Воха). І ці реальні історії з вуст кіборгів глибші, живіші, ніж просто перелік дат та подій, адже історія битви за Донецький аеропорт показана через історію особистостей, воїнів, які її творили та стали її частиною. Як сказав Монах: «Всі прізвища – тимчасові, усі портрети – змінні, а наше Українське Військо – це вже найстійкіша та найгірніша потужна частина Української держави – Незалежної і сильної...»

Olga Derkachova

The Russia-Ukraine War in the Comics «Cyborgs»

Abstract. The article deals with the peculiarities of depicting the events of the Russian-Ukrainian war in the comics «Cyborgs», the first issues of which appeared in 2016, each of them is a separate story dedicated to the events that took place at the Donetsk airport (autumn 2014 – winter 2015). It was determined that they are original examples of combatant literature, as they are based on real events and contain elements of memoir writing, containing personal military experience. The structure of comics, compositional elements, the specifics of encapsulation, the speed of the story was analyzed. Attention is also paid to special superheroics, which distinguishes these comics from traditional stories with classic superheroics – mixing supernatural abilities, costumes and double lives. Conclusions are made about the uniqueness and originality of this edition, because «Cyborgs» is not only a vivid example of Ukrainian comics, but also a memory of one of the most vivid and dramatic events of the beginning of the Russian-Ukrainian war, which is still going on.

Key words: *cyborgs, Russian-Ukrainian war, comics, encapsulation, superheroes.*

Список використаних джерел

1. Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-czyfry-fakty-znachennya-ta-uroky/> (дата звернення 16.11.2022)
2. Данкан Р., Сміт М., Левіц П. Сила коміксів. Історія, форма й культура. Київ: ArtHuss, 2020. 512 с.
3. Дзюко М. Привид Києва. Харків: Ранок, 2022. 16 с.
4. Іваник М. Вийшов друком комікс про захисників Донецького аеропорту <https://www.polukr.net/uk/blog/2016/09/26509/> (дата звернення 16.11.2022)
5. Кіборги. <https://kiborhycomics.com.ua/> (дата звернення 16.11.2022)
6. Кіборги. Легенда про Непереможних. Том 1. ГО «Вірні традиціям». 2019. 44 с.
7. Кіборги. Незламні: Місія ДАП. ГО «Вірні традиціям». 2017. 44 с.
8. Кіборги. В Облозі. Том 2. ГО «Вірні традиціям». 2021. 88 с.
9. Кіборги. Пастка. ГО «Вірні традиціям». 2020. 44 с.
10. Кіборги. Початок. Том 1. ГО «Вірні традиціям». 2017. 44 с.
11. Кіборги. Початок. Том 2. ГО «Вірні традиціям». 2017. 44 с.
12. Кіборги. Хроніки 3 полку. Том 1. ГО «Вірні традиціям». 2018. 36 с.
13. Кіборги. Хроніки 3 полку. Том 2. ГО «Вірні традиціям». 2018. 44 с.
14. Кіборги. Штурм. Том 1. ГО «Вірні традиціям». 2017. 36 с.
15. Макклауд С. Зрозуміти комікси. Київ: Рідна мова, 2019. 224 с.
16. Максименко О. Мальовані історії: в Україні комікс активно розвивається, але рідко потрапляє на очі широкої публіки. URL: <https://m.tyzhen.ua/publication/55301> (дата звернення 16.11.2022).
17. Рябченко М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. Слово і час. 2019. № 6. С. 62–73.
18. Сабадишина Ю. Спілберг би плакав. У Львові презентують нові видання коміксів про кіборгів. URL: https://tvoemisto.tv/news/spilberg_by_plakav_na_forumi_vydavtsiv_prezentuyut_novi_vydannya_komiksiv_kiborgy_87306.html (дата звернення 16.11.2022).
19. Філоненко Б. Робити комікси з національними героями зараз на часі. URL: <http://www.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robity-komiksi-znacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi> (дата звернення 16.11.2022).
20. Eco U. The Myth of Superman. URL: <http://comicsstudies.pbworks.com/w/file/fetch/50572544/eco-superman.pdf> (дата звернення 16.11.2022).
21. Madrigal A. The Man Who First Said 'Cyborg,' 50 Years Later . URL: <https://web.archive.org/web/20191019195941/https://www.theatlantic.com/technology/archive/2010/09/the-man-who-first-said-cyborg-50-years-later/63821/> (дата звернення 16.11.2022).

Ольга Деркачова — докторка філологічних наук, професорка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6326-4471>